

Μιά ανασκόπηση στήν κοινωνική πολιτική

Τοῦ Στ. Μπαμπᾶ

Β'

Ἔργατικά ἀτυχήματα

Ἐνα ἄλλο φαινόμενο, ποῦ θὰ πρέπει νὰ μελετηθεῖ μὲ προσοχή εἶναι ἡ αὔξηση τῶν ἐργατικῶν ἀτυχημάτων. Ἐνῶ τὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ παρέμεινε σταθερὸ στὸ διάστημα 1955 - 1962, καθὼς δείξαμε παραπάνω (βλ. «Σ.Θ.» Νο 3 Πίνακας ΥΙΙΙ), τὰ ἐργατικά ἀτυχήματα αὐξήθηκαν, περίπου διπλασιάστηκαν. Ἐνδεικτικὸς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη εἶναι ὁ ἐπόμενος πίνακας:

ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΙΙ

Ἐπίδομα ἀτυχήματος (περιπτώσεις) ΙΚΑ

1955		30693
1956		31406
1957		40881
1958		41205
1959		44375
1960		44174
1961		52555
1961	Ἰαν. - Ἰουν.	22092
1962	Ἰαν. - Ἰουν.	26549

Πηγή: ΙΚΑ.

Σημαντικώτερα γενεσιουργὰ αἷτια τῆς αὔξησης αὐτῶν τῶν ἀτυχημάτων θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν τὰ ἑξῆς:

α) Ἡ ἐντατικοποίηση τῆς ἐργασίας καὶ

ἡ ἐπιβολὴ τοῦ συστήματος τῶν ὑπερωριῶν σὲ εὐρεία κλίμακα. Τοῦτο ἐπιφέρει κόπωση, σωματικὴ καὶ πνευματικὴ, μὲ συνέπεια τὰ συχνὰ ἀτυχήματα.

β) Ἡ ἐλλειπὴς ἢ ἀνύπαρκτη ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση καὶ γενικότερα τὸ χαμηλὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν ἐργαζομένων. Ἡ ἀνανέωση τοῦ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῶν συστημάτων ἐργασίας δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκη ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μὲ εἰδικὲς καὶ συστηματικὲς ἐπαγγελματικὲς γνώσεις. Διαφορετικὰ, ὁ χειρισμὸς τῶν μηχανημάτων γίνεται ἐπικίνδυνος.

γ) Ἡ νεαρὴ ἡλικία. Γιὰ κερδοσκοπικοὺς λόγους γίνεται εὐρεία χρησιμοποίηση ἐργαζομένων νεαρῆς ἡλικίας. Ὅπως εἶναι δμῶς φυσικόν, οἱ νεαρῆς ἡλικίας ἐργαζόμενοι ἔχουν μικρὴ πείρα, χαμηλὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο, μειωμένη ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση. Ἡ χρησιμοποίησή τους λοιπὸν σὲ θέσεις μὲ δυσανάλογες πρὸς τὶς δυνατότητές τους ἀπαιτήσεις, ἐκτὸς ἀπ' τὶς δυσμενεῖς συνέπειες στὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, αὐξάνει τὸ ποσοστὸ τῶν ἀτυχημάτων.

δ) Οἱ δυσμενεῖς ὁροι ἐργασίας. Ἐχει ἀποδειχθεῖ, ὅτι ὁ κακὸς φωτισμὸς, ἡ δηλητηριασμένη ἀτμόσφαιρα, οἱ ἐκκωφαντικοὶ θόρυβοι, ἡ θερμοκρασία κλπ., ἐπιδρῶν αὐξητικὰ στὰ ἐργατικά ἀτυχήματα. Καὶ εἶναι γνωστοὶ οἱ ὁροι ἐργασίας στὴ χώρα μας...

ε) Διάφοροι ἄλλοι παράγοντες: Ἐλλειπὴ μέτρα ἀσφαλείας, χαμηλὸ ἐπίπεδο ὑγείας καὶ

κακές συνθήκες διαβίωσης τών εργαζομένων κ.ο.κ.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες γίνεται αντιληπτό, ότι απαιτείται ή λήψη μέτρων νομοθετικών και διοικητικών, που θα συγκρατήσουν ή και θα ανατρέψουν τόν αύξητικό ρυθμό τών εργατικών άτυχημάτων. Από τήν παράθεση τών αιτίων τών εργατικών άτυχημάτων γίνεται φανερό, ότι τὸ θέμα δὲν πρέπει ν' αντιμετωπισθεῖ ἀπὸ στενή τεχνοκρατική ἄποψη. Ἡ ἐπαύξηση τών μέτρων ἀσφαλείας, ὁ διοικητικὸς ἔλεγχος γιὰ τήν ἐφαρμογή τους, ἡ διαφώτιση εργαζομένων και ἐργοδοτῶν εἶναι βέβαια χρήσιμα. Ἀλλὰ μόνο ἡ αντιμετώπιση τοῦ γενικότερου προβλήματος τοῦ ἐκσυγχρονισμού τοῦ εργατικοῦ μας δυναμικοῦ και τῆς ἀλλαγῆς τών συνθηκῶν ἐργασίας και διαβίωσης, θὰ ἐπιφέρει τὴν ὀλοκληρωμένη λύση.

Ἄς σημειωθεῖ, ότι ἡ λύση τών εργατικῶν άτυχημάτων δὲν εἶναι θέμα κοινωνικῆς πολιτικῆς μόνο. Εἶναι ἐξ ἴσου και θέμα οικονομικῆς πολιτικῆς. Ἡ ἀπώλεια ἑκατοντάδων χιλιάδων ἡμερῶν ἐργασίας, ἡ ἀχρήστευση — πρόσκαιρη ἢ μόνιμη — εργατικοῦ δυναμικοῦ, οἱ δαπάνες νοσηλείας, οἱ ἀνωμαλίες στὴν παραγωγή ἀπὸ τὴν ἀντικατάσταση ἢ τὴν ἀπουσία τών θυμάτων τών εργατικῶν άτυχημάτων, ἐπιφέρουν στὴν Ἐθνικὴ Οἰκονομία δαπάνη κατὰ πολὺ ἀνώτερη ἀπ' τὴν ἀναγκαία γιὰ τὴν πρόληψη τών εργατικῶν άτυχημάτων. Καί, ἐξ ἄλλου, ἡ ἐπίλυση τοῦ προβλήματος στὰ πλαίσια που τὸ τοποθετήσαμε, θὰ ἐπιφέρει αὔξηση τῆς παραγωγικότητας, που ὑπερκαλύπτει τὶς ἀναγκαῖες δαπάνες. Ἀρκεῖ τὸ θέμα ν' αντιμετωπισθεῖ ἀπ' τὴ σκοπιὰ τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ και ὄχι τοῦ στενὰ ἰδιωτικοοικονομικοῦ συμφέροντος.

Ἐργατικὴ Νομοθεσία

Ἡ δημιουργία βιομηχανίας στὴν Ἑλλάδα ἀποτέλεσε τὸ οικονομικὸ ὑπόβαθρο γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Ἐργατικὸ Δίκαιο. Ἐκτοτε ἡ ἐξέλιξη τοῦ Ἐργατικοῦ Δικαίου καθορίστηκε ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ παράγοντες: α) ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῆς οικονομικῆς ζωῆς και ἰδιαίτερα τῆς βιομηχανίας τῆς χώρας, β) ἀπὸ τὴν ὀξύτητα τών οικονομικῶν και κοινωνικῶν προβλημάτων, που ρυθμίζει, γ) ἀπὸ τὴν ἰσορροπία τών κοινωνικῶν δυνάμεων, τὴν κατάσταση τοῦ εργατικοῦ κινήματος και τὴν κυβερνητικὴ πολιτικὴ κάθε ἐποχῆς, δ) ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τοῦ εργατικοῦ δικαίου σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο.

Τὸ ἐργατικὸ δίκαιο τῆς χώρας μας κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς πορείας τοῦ εργατικοῦ δικαίου σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο διαμορφώνει διαρκῶς ἐντονώτερα τὶς τάσεις τῆς Δημοσιοποίησης, Διεθνοποίησης, τοῦ ἐξαναγκαστοῦ χαρακτήρα και τῆς συλλογικῆς ρύθμισης.

Ἡ ἔλλειψη ὁμῶς συστηματικῆς και προγραμματισμένης ἐκβιομηχάνισης, καθὼς και τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο οικονομικῆς και εἰδικώτερα βιομηχανικῆς ἐξέλιξης στὴ χώρα, εἶχε σὰν συνέπεια τὴν ἔλλειψη συστηματικῆς νο-

μοθετικῆς ἐπεξεργασίας τών θεσμῶν τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου. Ἀντίθετα, και γιὰ τοὺς παραπάνω ἀκριβῶς λόγους, δεσπόζει ὁ περιπτωσιολογικὸς χαρακτήρας στὸ ἐργατικὸ μας δίκαιο, ἀκολουθούμενος ἀπ' τὴν ἀσάφεια και τὴν ἀντιφατικότητα σὲ πολλὰ νομοθετήματα, ἰδιαίτερα τών τελευταίων χρόνων. Εἶναι χαρακτηριστικὸ αὐτὸ που σημειώνει σχετικὰ ὁ Ἀγαλλόπουλος: ὅτι δηλ. στὴ 10ετία 1945 - 1955 εἶχαμε 273 ἐργατικούς νόμους (Ἀγαλλοπ. «Εἰσαγωγή εἰς τὸ Ἐργατικὸν Δίκαιον» — σελ. 51).

Μία χαρακτηριστικὴ ἀντίφαση τοῦ εργατικοῦ μας δικαίου εἶναι, ὅτι ἐνῶ ὀρισμένα νομοθετήματα παρουσιάζουν λύσεις ἀρκετὰ προοδευτικῆς, ἄλλα ἀντίθετα ἔχουν ἐκδηλατὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συντηρητισμοῦ και τῆς ἀντεργατικῆς τακτικῆς. Ἡ ἀντίφαση αὐτὴ ἐρμηνεύεται ἀπ' τὴν ἔνταση που παίρνουν σ' ὀρισμένες περιπτώσεις τὰ ἐργατικὰ ζητήματα, ὥστε νὰ ὠθοῦν τὸ νομοθέτη σὲ λύσεις προχωρημένες, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ὁ συντηρητισμὸς ἐξηγεῖται ἀπ' τὸν χαρακτήρα τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς κι ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ συνδικαλιστικοῦ μας κινήματος.

Στὰ τελευταία χρόνια τὸ δεύτερο αὐτό, δηλ. ὁ συντηρητισμὸς και ὁ ἀντεργατικὸς χαρακτήρας τῆς ἐργατικῆς μας νομοθεσίας ἐκδηλώνεται ὀλοένα σαφέστερα Ἡ οικονομικὴ κυβερνητικὴ πολιτικὴ ἔχει σὰν ἀκρογωνιαίους λίθους τὴ «νομισματικὴ σταθερότητα» και τὴ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν γιὰ τὴν προσέλκυση ἑλληνικῶν και προπάντων ξένων κεφαλαίων στὴ βιομηχανία. Αὐτὸ τὴν ὑποχρεώνει νὰ καθιερώνει στὴ νομοθεσία τῆς σὰν ἀρχὴ τὴ σταθερότητα τών ἀμοιβῶν και τὴ νομοθετικὴ ὀργάνωση τών συνθηκῶν ἐργασίας, ἀσφάλισης κλπ., κατὰ τρόπο ἐλκυστικὸ γιὰ τὸν ἐργοδότη και, κατὰ συνέπεια, μειονεκτικὸ γιὰ τὸν εργαζόμενο.

Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς πολιτικῆς παρουσιάζονται και τὰ φαινόμενα τῆς αὔξημένης κρατικῆς ἐπεμβατικότητας και τῆς ἀποδυναμώσεως τῆς ἀρχῆς τῆς Αὐτονομίας. Ἡ κρατικὴ ἐπέμβαση, στὴ θεωρία, χαιρετίζεται συνήθως σὰν ἐπέμβαση τοῦ κράτους - δαιτητῆ ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ πραγματικότητα εἶναι χαρακτηριστικὸ δείγμα τοῦ ὅτι ἡ κρατικὴ ἐπέμβαση δὲν ὀδηγεῖ πάντοτε στὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη· ἐξαρτᾶται ἀπ' τὸ χαρακτήρα και τοὺς στόχους τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς. Ἡ ἴδια αὐτὴ κυβερνητικὴ πολιτικὴ ὠθεῖ στὴν ἀποδυναμώση τῆς ἀρχῆς τῆς Αὐτονομίας. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ αὐτὴ, οἱ συγκρουόμενες κοινωνικῆς δυνάμεις, οἱ ἐργοδότες κι οἱ εργαζόμενοι, ρυθμίζουν συχνὰ τὶς μεταξὺ τους σχέσεις διὰ μέσου συλλογικῶν συμβάσεων, κανονισμῶν, δαιτητικῶν ἀποφάσεων κλπ., χωρὶς τὴν κρατικὴ παρέμβαση. Ἐπομένως σ' ἓνα καθεστῶς αὐτονομίας τοῦ εργατικοῦ δικαίου, ἡ ἐργατικὴ τάξη ἔχει τὴν δυνατότητα ν' ἀγωνισθεῖ ἀποτελεσματικὰ γιὰ

την επίβολή των εργατικών απαιτήσεων και να συμβάλει ουσιαστικά στη δημιουργία των εργατικών θεσμών με αντιπροσώπους της, αποφάσεις και συμφωνίες με τους εργοδότες. Υπό όρισμένες προϋποθέσεις, λοιπόν, και μέσα στα δεδομένα κοινωνικοοικονομικά σχήματα, η αρχή της αυτόνομίας οδηγεί στον έκδημοκρατισμό των εργατικών θεσμών. Και σ' αυτό ακριβώς υστερεί η εργατική μας νομοθεσία, και μάλιστα των τελευταίων χρόνων.

Ένα άλλο σημείο, το οποίο αξίζει να ερευνηθεί στον τομέα του εργατικού δικαίου, είναι η Συνταγματική κατοχύρωση των θεμελιακών του διατάξεων. Είναι γεγονός, ότι το τελευταίο Σύνταγμα (1952) δεν αντιμετωπίζει την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων, αγνοώντας τη μεταπολεμική διεθνή πρακτική, αγνοώντας ακόμα και την σύνδεση της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων, με τα Έθνηκά μας Σύντάγματα, ακόμα απ' την εποχή του Ρήγα Φεραίου (Σύνταγμα του Ρήγα Φεραίου του 1796, άρθρα 17, 18, 21). Έν τούτοις, η θεωρία και η νομολογία συχνά προσπάθησαν κι' επέτυχαν τη Συνταγματική προστασία των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων και κάτω απ' το σημερινό Σύνταγμα με βάση τις γενικές διατάξεις του Συντάγματος, όπως το άρθρο 13 για την προστασία της ζωής και της έλευ-

θερίας· το άρθρο 3 για την Ισότητα απέναντι στο νόμο· το άρθρο 4 για την έλευθερία, το άρθρο 11 για το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι και την άπεργία κ.ο.κ. Η έρμηνευτική αυτή εργασία της θεωρίας και της νομολογίας εξασφαλίζει ως ένα βαθμό στους εργαζομένους τις θεμελιακές έλευθερίες. Είναι δέ αναγκαίο να συνεχίζεται και ν' αναπροσαρμόζεται διαρκώς στις νέες ανάγκες που προβάλλει η κοινωνική και τεχνική εξέλιξη, μέχρις ότου μια προοδευτική αναθεώρηση του Συντάγματος εξασφαλίσει κατά τρόπο ρητό και πλήρη την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η γυναίκα και το παιδί

Η ανάπτυξη της οικονομίας μας, η εξέλιξη της τεχνικής και η επίδραση των κοινωνικών εξελίξεων στις άλλες χώρες, ώθει τη γυναίκα σε ψηλότερη διαρκώς θέση στην παραγωγή και την κοινωνία μας. Η μεταβολή αυτή της θέσης της γυναίκας είναι καινούργιο κοινωνικό φαινόμενο στη χώρα μας και δημιουργεί πληθώρα προβλημάτων τόσο στον οικονομικό όσο και στον κοινωνικό τομέα, που γίνονται διαρκώς όξύτερα.

Χαρακτηριστικοί για την εξέλιξη της γυναίκας στην Ελλάδα είναι οι ακόλουθοι δυο πίνακες:

ΠΙΝΑΚΑΣ XIII

Ένεργος πληθυσμός κατά φύλλο και δραστηριότητα (σε χιλ.)

Όμαδες οικονομικής δραστηριότητας	1961			1951		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
ΣΥΝΟΛΟ	3.663,1	2.458,4	1.204,7	2.839,5	2.328,9	510,6
Γεωργία κλπ.	1.955,0	1.185,5	769,5	1.367,3	1.152,3	214,0
Όρυχεΐα, μεταλ. κλπ.	21,3	19,9	1,4	13,6	12,6	1,0
Βιομηχ. — Βιοτεχν.	481,0	327,1	153,9	450,4	362,6	120,8
Οικοδ. και δημόσ. έργα	166,8	165,3	1,5	74,9	73,8	1,1
Ήλεκτρισμός κλπ.	21,1	20,1	1,0	11,2	10,5	0,7
Έμπόριο κλπ.	263,6	224,2	39,4	219,9	198,6	21,3
Μεταφορές κλπ.	159,3	153,3	6,0	138,0	134,6	3,4
Λοιπές υπηρεσίες	443,0	291,0	152,1	387,6	276,6	115,0
Δέν δήλωσαν	151,9	72,0	79,9	176,4	144,4	32,0

Πηγή: ΕΣΥΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ XIV

Μορφωτικό επίπεδο πληθυσμού (10 ετών και άνω σε χιλ.)

Μορφωτικό επίπεδο	1961			1951			1951 - 1961 Μεταβολή %		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκ.	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκ.	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκ.
ΣΥΝΟΛΟ	6.888,1	3.332,8	3.555,3	6.140,4	2.958,7	3.181,6	+12,1	+12,6	+11,6
A) Άγράμματοι	1.220,0	250,0	970,0	1.448,2	325,6	1.122,6	-15,8	-23,4	-13,7
B) Έγγράμματοι	5.668,1	3.582,8	2.585,3	4.692,2	2.633,1	2.059,0	+20,8	+36,0	+25,4
ήτοι :									
α) δέν έφοίτησαν επί 6 έτη	3.251,7	1.243,8	2.007,9	2.468,4	1.274,9	1.193,5	-31,7	+ 2,5	+68,3
β) έφοίτησαν επί 6 έτη και πλέον	2.991,2	1.696,0	1.294,4	1.846,9	1.112,7	734,2	+65,1	+52,4	+76,2
γ) άπόφοιτ. γυμνασ.	516,2	294,6	221,6	293,2	179,8	113,3	+76,1	+63,8	+96,4
δ) άπόφοιτοι άνωτάτων σχολών	129,0	97,6	31,4	83,7	65,8	17,9	+53,5	+48,5	+72,2

Πηγή : ΕΣΥΕ.

Είναι έντυπωσιακό τὸ γεγονός, ὅτι στὴ 10ετία 1951 - 1961, ἐνῶ ὁ ἀνδρικός ἐνεργὸς πληθυσμὸς αὐξήθηκε κατὰ 5,5%, ὁ γυναικείος ἐνεργὸς πληθυσμὸς αὐξήθηκε κατὰ 135,8%. Ἄλλὰ καὶ στὸ θέμα τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου ὁ αὐξητικὸς ρυθμὸς εἶναι πολὺ ταχύτερος στὶς γυναῖκες ἀπ' ὅτι στοὺς ἀνδρες. Καὶ μάλιστα ἡ διαφορὰ μεγαλώνει ὄσο ἀνώτερου μορφωτικοῦ ἐπιπέδου ὁμάδες συγκρίνουμε.

Εἶναι ὁμῶς γεγονός, ὅτι ἡ ἐπαναστατικὴ αὐτὴ μεταβολὴ δὲν ἐπέφερε τίς ἀναγκαῖες ἀλλαγές στὸ νομικὸ καὶ κοινωνικὸ μας πλαίσιο καὶ πολὺ περισσότερο δὲν κινήτοποιήθηκε ἡ κρατικὴ πολιτικὴ νὰ ἐπιλύσει τὰ ποικίλα καὶ ἰδιόμορφα προβλήματα, ποὺ δημιουργοῦνται ἀπ' τὴ γυναικεία προβολὴ καὶ δραστηριότητα.

Ἐπὶ πρῶτον, βέβαια, μεγάλος σταθμὸς ἡ ἀπόκτηση ἀπὸ τίς γυναῖκες τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος. Παραμένει ὁμῶς γεγονός, ὅτι σὲ πολλὰ σημεία ἡ γυναῖκα διατηρεῖται σὲ σχέση ἐξάρτησης ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Τοῦτο εἶναι ἰδιαίτερα καταφανές στὸ Ἀστικὸ Δίκαιο καὶ μάλιστα στὸ Οἰκογενειακό.

Ἡ θέση τῆς γυναῖκας στὴν οἰκογένεια διέπεται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου. Ἐτσι, στὴ σύναψη τοῦ γάμου, ἐνῶ γιὰ τὸν ἄνδρα καθορίζεται ὄριο ἡλικίας τὸ 18ο ἔτος, στὴ γυναῖκα ὀρίζεται τὸ 14ο. Ἐνῶ δηλ. γιὰ τὸν ἄνδρα προβλέπεται μιὰ κάποια ὠριμότητα καὶ βουλευτικὴ

αὐτοτέλεια, ἡ γυναῖκα ἀφήνεται στὴν πίεση τῶν γονέων ἢ στὶς παρορμήσεις καὶ τὴν ἀκρισία τῆς ἀνώριμης αὐτῆς ἡλικίας τῶν 12 χρόνων. Ἄν δὲ λάβουμε ὑπ' ὄψη τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα στὸ θέμα τοῦ γάμου, γίνεται ἀντιληπτὸ πόσο συχνὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς Ἑλληνίδας, ποὺ καθορίζεται ἡ ζωὴ τῆς χωρὶς τὴ δική της βούληση.

Στὶς προσωπικὲς σχέσεις τῶν συζύγων, στὶς περιουσιακὲς τους σχέσεις, στὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, σειρὰ διατάξεων δημιουργοῦν προνομιακὸ γιὰ τὸν ἄνδρα καθεστῶς, ποὺ, ἰδίως στὴν κλονισμένη ἑγγαμῆ συμβίωση, προκαλεῖ τὴν μείωση τῆς γυναικείας προσωπικότητας, στρέφεται ἐναντίον τῶν οἰκονομικῶν τῆς συμφερόντων ἢ προκαλεῖ καταστάσεις βλαπτικὲς γιὰ τὴν καλὴ βιολογικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τίς διατάξεις 1387 ΑΚ («ὁ ἀνὴρ εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας»...), 1396 ΑΚ (τεκμήριο γιὰ τὰ κινήτὰ ὑπὲρ τοῦ ἀνδρα), 1503 κ.ἔ. ΑΚ (ἐπιμέλεια τῶν παιδιῶν μετὰ τὸ διαζύγιο) κ.ο.κ. Αὐτὸ ὁμῶς ποὺ ἀποτελεῖ δείγμα χαρακτηριστικὸ τοῦ καθυστερημένου κοινωνικοῦ μας οἰκοδομήματος εἶναι ἡ λεπτομερειακὴ ρύθμιση τοῦ θεσμοῦ τῆς προίκας (1406 - 1437 ΑΚ), ὅπου μάλιστα τὸ κράτος ὄχι μόνον ἀρνεῖται νὰ παίξει ρόλο καινοτόμου καταργώντας τὸ θεσμό, ἀλλὰ θεωρεῖ σκόπιμο μὲ τὴν πιὸ ἐπίσημη ἐκπροσώπησή του, τὴν Βασιλικὴ Οἰκογένεια, νὰ προπαγανδίζει, κάτω ἀπὸ φιλαν-

θρωπικὸ ἔνδυμα, τὸ κατάλοιπο αὐτὸ ξεπερασμένων πιά σήμερα κοινωνικῶν σχημάτων.

Ἐκεῖ ὁμως, ποὺ ἡ καθιερωμένη ἀνισότης ἀνάμεσα στὰ δυὸ φύλα ἔχει πάρει τὴν μεγαλύτερη ἔνταση, εἶναι τὸ θέμα τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος. Ἔτσι, κατ' ἀρχή, δὲν ἐφαρμόζεται στὴ χώρα μας ἡ ἀρχὴ «ἴση ἀμοιβὴ γιὰ ἴση ἐργασία», ἀνάμεσα στὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναῖκα, ὅπως ἔδειξε κι ὁ πίνακας ΙΥ τῆς ἔρευνας αὐτῆς («Σ. Θ.» Νο 3, σελ. 334). Γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ἔχουμε προσχωρήσει καὶ στὴ Διεθνή Σύμβαση 100 τῆς Δ.Ο.Ε. (Διεθνὴς Ὁργάνωση Ἐργασίας), ἀντιδρώντας σὲ μιὰν ἀρχὴ ποὺ τείνει νὰ γίνῃ παραδεκτὴ σ' ὅλες τὶς χώρες.

Ἡ οικονομικὴ ὁμως δραστηριότης τῆς γυναῖκας παρακωλύεται σοβαρὰ στὸν τόπο μας κι' ἀπ' τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἔχει μελετηθεῖ συστηματικὰ καὶ δὲν θεραπεύεται ἡ ἰδιομορφία τῆς γυναικείας ἐργασίας. Εἶναι παραδεκτὸ γενικὰ, ὅτι ἡ γυναικεία ἐργασία πρέπει ν' ἀντιμετωπισθεῖ σὲ συνδυασμὸ μὲ

τὴ μητρότητα, τὰ αὐξημένα, τοῦλάχιστο στὶς σημερινὲς συνθήκες, καθήκοντα τῆς γυναῖκας στὸ σπίτι καὶ τὶς περιορισμένες σωματικὲς ἰκανότητές της.

Γιὰ τὴν καλύτερη προστασία τῆς μητρότητας θὰ ἦταν σημαντικὸ νὰ ψηφισθεῖ καὶ στὴ χώρα μας ἡ 103 Διεθνὴς Σύμβαση, ποὺ θὰ μᾶς τοποθετοῦσε στὸ ἐπίπεδο τῶν ἐξελιγμένων χωρῶν. Στὰ πλαίσια δὲ μιᾶς τέτοιας κοινωνικῆς πολιτικῆς θὰ πρέπει ν' ἀντιμετωπισθεῖ ἡ αὐξηση τῆς ἀδειας τοκετοῦ, ἡ αὐξηση τοῦ ἐπιδόματος τοκετοῦ (1.050 Δρχ. σήμερα), ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ ἐπιδόματος θηλασμοῦ, ποὺ καταργήθηκε μὲ τὸ νόμο 1846) 1951.

Πάνω ἀπ' ὅλα ὁμως, βασικὴ καὶ ἐπείγουσα ἀνάγκη εἶναι ἡ ἐπέκταση τοῦ θεσμοῦ τῶν βρεφικῶν καὶ παιδικῶν σταθμῶν σ' ὅλη τὴ χώρα. Τὰ Κρατικὰ Ἰδρύματα γιὰ τὴν περίθαλψη τοῦ παιδιοῦ εἶχαν τὴν ἀκόλουθη ἐξέλιξη στὸ διάστημα 1955 - 1961.

ΠΙΝΑΚΑΣ XV

Περίθαλψη παιδιῶν σὲ Κρατικὰ Ἰδρύματα

Κατηγορία Ἰδρύματος	1955		1961	
	Ἰδρύματα	Παιδιά	Ἰδρύματα	Παιδιά
ΣΥΝΟΛΟ	159	12.264	211	15.575
Οἰκοτροφεῖα	30	3.655	106	7.345
Ἰδρύμ. γιὰ διημέρευση	129	8.599	105	8.230

Πηγή : ΕΣΥΕ.

Τὰ 15.575 αὐτὰ παιδιά, ἔστω κι ἂν προσθέσουμε σ' αὐτὰ ὅσα περιθάλπουν τὸ ΠΙΚΠΑ καὶ ὀρισμένα ἰδρύματα τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἀποτελοῦν ἐλάχιστο ποσοστὸ τοῦ συνόλου τῶν παιδιῶν προσχολικῆς ἡλικίας στὴ χώρα μας. Ἄλλ' ἡ ἀνάγκη νὰ διημερεύουν τὰ παιδιά στὰ εἰδικὰ Ἰδρύματα εἶναι σοβαρὴ ὄχι μόνο γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ μητέρες νὰ ἐργασθοῦν, ἀλλὰ προπάντων γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἓνα μίνιμουμ ἀσφαλοῦς γιὰ τὴν υγεία τους ἐπιπέδου ζωῆς, δεδομένου τοῦ χαμηλοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας, ποὺ φυσικὰ ἀντανακλᾷ στὴν οικονομικὴ κατάσταση τοῦ οἰκογενειακοῦ μας περιβάλλοντος.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θέτουμε πρὸς ἔρευνα καὶ τὸ πολὺ πιὸ περίπλοκο πρόβλημα τῆς διαπαιδαγώγησης τῶν παιδιῶν αὐτῶν μέσα στὰ εἰδικὰ Ἰδρύματα, λαμβανομένου ὑπ' ὄψη τοῦ χαμηλοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ, ποὺ εἶναι ἀκόμα χαμηλότερο προκειμένου γιὰ τὶς μητέρες (βλ. πίνακα ΧΥΙΙΙ).

Τὸ πρόβλημα ὁμως τῆς προστασίας τοῦ

παιδιοῦ τῆς προσχολικῆς καὶ σχολικῆς ἡλικίας, εἶναι πολὺ εὐρύτερο: πρόβλημα οικονομικό: ἡ ἐξασφάλιση ἑνὸς μίνιμουμ γιὰ τὴ συντήρηση καὶ τὴν ἀνάπτυξή του, τὴ μόρφωση καὶ τὴν ψυχαγωγία του. Πρόβλημα κοινωνικῆς πολιτικῆς: ποιὸς εἶναι ὁ ρόλος τοῦ κράτους ἀπέναντι στὴν οἰκογένεια καὶ τὸ παιδί. Καὶ τέλος, πρόβλημα παιδαγωγικό: μὲ ποιὲς μεθόδους καὶ πρὸς ποιούς στόχους θὰ διαπαιδαγωγηθοῦν τὰ παιδιά τόσο μέσα στὴν οἰκογένεια ὅσο καὶ ἔξω ἀπ' αὐτήν.

Ἀπέναντι σ' ὅλα αὐτὰ τὰ σοβαρότατα προβλήματα ἡ κρατικὴ πολιτικὴ εἴτε ἀπουσιάζει οὐσιαστικὰ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ παιδιά προσχολικῆς ἡλικίας, εἴτε συμμετέχει κατὰ τρόπο ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς σημερινὲς ἀνάγκες καὶ προοπτικὲς, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ παιδιά τῆς σχολικῆς ἡλικίας.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς κρατικῆς νοσηροτροπίας ἡ ἐξέλιξη στὸ κονδύλι γιὰ τὰ ἀπροστάτευτα παιδιά τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Προνοίας στὸ διάστημα 1955 - 1961.

ΠΙΝΑΚΑΣ XVI

Περίθαλψη άπροστάτευτων παιδιών (μέχρι 14 ετών) με επιδότηση στο σπίτι.

Έτος	Προστατευόμενες οικογένειες	Προστατευόμενα Παιδιά	Δραχμές
1955	21.886	37.013	38.798.635
1956	18.825	31.583	33.587.400
1957	16.381	27.119	29.449.000
1958	14.980	24.880	27.426.900
1959	13.980	22.945	26.188.679
1960	12.680	20.767	25.647.877
1961	11.636	19.042	23.885.542

Πριν κλείσουμε τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς ἔρευνας γύρω ἀπ' τὸ παιδί, θὰ πρέπει ν' αναφερθοῦμε καὶ στὸ πρόβλημα τῶν ἐξωγάμων. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἔχει τριπλῆ ὑπόσταση: νομική, οικονομική καὶ κοινωνική.

Ἀπὸ νομική ἄποψη τὰ ἐξώγαμα παιδιὰ ἔχουν μειωμένη ὑπόσταση στὰ πλαίσια τοῦ Οἰκογενειακοῦ καὶ Κληρονομικοῦ Δικαίου. Οἱ διατάξεις σχετικὰ μὲ τὸ ἐπώνυμο τοῦ ἐξωγάμου (1531 ΑΚ), τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀναγνώρισης (1537 κ.ἑ. ΑΚ), τὴν ἐξάρτηση τῆς ἀναγνώρισης τῆς πατρότητας ἀπ' τὴν οἰκογενειακὴ ἢ τὴν ἠθικὴ κατάσταση τῆς μητέρας (1542 - 1543) ΑΚ), ἀλλὰ καὶ γενικότερα ἡ ὄλη διαδικασία γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς πατρότητας ποὺ βάζει τὴ μητέρα μπρὸς στὸ δίλημμα ἢ νὰ ἀποδεχθεῖ τὶς συνέπειες τοῦ κοινωνικοῦ σκανδάλου καὶ τῶν μακροχρόνιων δικαστικῶν ἀγῶνων ἢ νὰ μὴν ἐπιδιώξει τὴν ἀναγνώριση, ὅλα αὐτὰ δημιουργοῦν νομικὸ καθεστῶς ἰδιαίτερα δυσμενὲς γιὰ τὸ ἐξώγαμο παιδί.

Σ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ μειωμένη κοινωνικὴ πρόνοια γιὰ τὸ ἐξώγαμο παιδί. Δὲν λαμβάνεται σοβαρὰ ὑπ' ὄψη τὸ γεγονός ὅτι, στὶς λαϊκὲς ἰδιαίτερα τάξεις, ἡ ἐξώγαμη μητέρα, συχνότατα χωρὶς τὴν συμπαράσταση τῆς οἰκογένειάς της, βρίσκεται σ' ἀδυναμία νὰ ἐργασθεῖ καὶ νὰ συντηρηθεῖ αὐτὴ καὶ τὸ παιδί της. Αὐτὸ δὲ ὠθεῖ σὲ δυὸ τραγικὲς πράγματι συνέπειες. Εἴτε στὴν ἐπέκταση τῶν παράνομων ἀμβλώσεων, εἴτε στὴν ἐμπορία βρεφῶν, χωρὶς τίς, ἐντελῶς σχετικῆς ἀξίας ἄλλωστε, ἐγγυήσεις τῆς υἱοθεσίας, φαινόμενο ποὺ στὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει πάρει μεγάλη ἔκταση.

Σκιαγραφώντας τὴν κατάσταση γύρω ἀπ' τὴ γυναίκα σὰν ἐργαζομένη καὶ σὰν μητέρα καὶ τὸ παιδί, θὰ πρέπει κλείνοντας αὐτὸ τὸ τμήμα τῆς ἔρευνας νὰ τονίσουμε, ὅτι πέρα ἀπ' τὸν προβληματισμὸ γύρω ἀπ' τὰ συγκεκριμένα νομοθετικὰ ἢ καὶ οικονομικὰ μέτρα, ὑπάρχει τὸ θέμα ἑνὸς οὐσιαστικώτερου καὶ βαθύτερου προβληματισμοῦ ποὺ θ' ἀγγίξει τὴ γυναίκα καὶ τὸ παιδί καὶ σὰν ἀξίες μέσα στὸ οὐμανιστικὸ οἰκοδόμημα, ποὺ θ' ἀντιμετωπίσει τὰ σχετικὰ προβλήματα κυρίως σὰν προβλήματα ἀνθρώπινων σχέσεων

καὶ θὰ ὀδηγήσει στὴ μεταβολὴ τῆς ψυχολογικῆς ἀντιμετώπισης ἀπ' τὶς μάζες κι ἀπ' τὰ ἄτομα τῶν προβλημάτων αὐτῶν.

**

Μὲ τὸ κεφάλαιο αὐτὸ θὰ κλείσουμε τὴν ἔρευνά μας γιὰ τὴν Κοινωνικὴ Πολιτικὴ, ἔχοντας πλήρη συναίσθηση, ὅτι καὶ στὰ θέματα ποὺ θίξαμε ἔγινε μόνο μιὰ ἀπλή προσπάθεια σκιαγράφησης τῶν προβλημάτων καὶ ἑνὸς πρώτου προβληματισμοῦ: ὅτι πολλοὶ βασικοὶ τομεῖς, ὅπως τῆς στεγαστικῆς πολιτικῆς τῆς κοινωνικῆς ὑγιεινῆς, τῆς ἐγκληματικότητος καὶ σωφρονιστικῆς, τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ κ.ἄ., κἂν δὲν τοὺς θίξαμε, εἴτε γιὰ τὴν ἀπαιτοῦν εἰδικὲς τεχνικὲς γνώσεις, εἴτε γιὰ τὴν εὑρίσκειται μέσα στὸν ἄμεσο προγραμματισμὸ τοῦ περιοδικοῦ μιὰ διεξοδικότερη ἔρευνα πάνω σ' αὐτὰ.

Πάντως, κι ἀπ' ὅσα γράψαμε ἔγινε φανερό, ὅτι οἱ παρουσιαζόμενες ἀδυναμίες δὲν εἶναι μερικὲς καὶ συμπτωματικὲς, ἀλλὰ διαρθρωτικὲς ἀδυναμίες, ποὺ βρίσκονται σ' ἀλληλεξάρτηση μὲ τὴν ὄλη κοινωνικὴ δομὴ τῆς χώρας.

Ἀτενίζοντας δὲ τὸ μέλλον θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι, μὲ τὴν πορεία ποὺ σήμερα ἀκολουθεῖται, οἱ προοπτικὲς διαγράφονται δυσμενεῖς στὸν τομέα τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς. Σ' αὐτὸ ἰδιαίτερα βαραίνει, καὶ πρέπει νὰ μελετηθεῖ διεξοδικά, ἡ σύνδεση μὲ τὴν Κοινὴ Ἀγορά. Ὁ οικονομικὸς ἀνταγωνισμὸς τοῦ ξένου ἐπιχειρηματικοῦ κεφαλαίου καὶ οἱ συνέπειές του πάνω στὶς μικρομεσαῖες ἐλληνικὲς ἐπιχειρήσεις: ἡ συμπίεση τοῦ κόστους ἐργασίας: ἡ ἐλεύθερη μετακίνηση κεφαλαίων καὶ πληθυσμοῦ: οἱ ἐπιπτώσεις πάνω στοὺς κοινωνικοὺς μας θεσμοὺς στὴν πολιτιστικὴ καὶ ἐθνολογικὴ μας ὑπόσταση: οἱ ἐπιπτώσεις στὴν διάρθρωση καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Διοικητικοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῶν σχέσεών του μὲ τὸν λαό, ὅλα αὐτὰ βάζουν τὸν ἐρευνητὴ μπρὸς σὲ τεράστια προβλήματα. Καὶ ἐπιτάσσουν τὸ χρέος νὰ ἐπισύρουμε ἐντονώτατα τὴν προσοχὴ τῶν ἀρμοδίων, τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ὀργανώσεών του, τόσο στὴ σημερινὴ πραγματικότητα, ὅσο καὶ στὶς διαφαινόμενες προοπτικὲς.